

„JADRANOVI“ SIMBOLI: SPORTSKA I KULTURNA BAŠTINA GRADA SPLITA I REPUBLIKE HRVATSKE

UDK: 797.253:061.237](497.583Split)
(Baluni + Jadran)003.62
929.927

Primljeno: 11. ožujka 2020.
Izvorni znanstveni rad

dr. sc. ANTE VUKOVIĆ
Franje Račkoga 7
21000 Split, HR
antevukovic17@net.hr

dr. sc. MARIJAN ČIPČIĆ
Muzej grada Splita
Papalićeva 1
21000 Split, HR
marijan.cipcic@mgst.net

Cilj je ovoga rada istražiti povijest simbola Športskog društva „Jadran“ iz Splita: naziva, znaka, zastave, klupskog pozdrava i himne. Zaključak, utemeljen na povijesnoj metodi istraživanja, jest da su spomenuti simboli nastali spontano i s velikom ljubavlju prije stotinjak godina. Sva su spomenuta klupska obilježja ostala i do danas u upotrebi. Na taj su način postala sportska i kulturna baština grada Splita i Republike Hrvatske. U konačnici, simboli „Baluna“ (od 1917. do 1924.) odnosno „Jadrana“ (od 1924. do danas) predstavljaju klupsko intelektualno vlasništvo koje treba pravno zaštititi. Cilj je spriječiti netransparentnu komercijalizaciju pojedinih simbola radi očuvanja vrijednosti „Jadrana“.

Ključne riječi: „Baluni“, „Jadran“, simboli

UVOD

Sportsko društvo „Jadran“ (1920.), Hrvatski nogometni klub „Hajduk“ (1911.), Hrvatski veslački klub „Gusar“ (1914.) i Jedriličarski klub „Labud“ (1924.), stoljetni su simboli grada Splita u sportu.

„Jadranovi“ plivači, plivačice, vaterpolisti i vaterpolistice, skakači i skakačice u more, te sportski ribolovci na moru, nanizali su u proteklih 100 godina velike uspjehe na domaćim i međunarodnim natjecanjima, među kojima su osvajanje prvenstava i kupova, nastupi na Olimpijskim igrama, svjetskim i europskim prvenstvima, Mediteranskim igrama, svjetskim i europskim kupovima i drugim natjecanjima vrhunskih sportaša. Među jadranovima su olimpijski pobjednici, nositelji srebrnih olimpijskih medalja te svjetski i europski prvaci. Posebnu pozornost zaslužuju vaterpolisti koji su bili dvostruku klupski prvaci Europe (1992. i 1993.). Prvi naslov, osvojen 29. veljače 1992. g. u Trstu, ujedno je bio i prvi naslov hrvatskog sportskog kluba u međunarodno priznatoj Republici Hrvatskoj. Pored sportaša, slavu „Jadrana“ stvarali su također vrsni sportski djelatnici ponikli u uvalama Baluni i Zvončac: vaterpolski i plivački izbornici, vaterpolski i plivački međunarodno cijenjeni sportski dužnosnici, te u svijetu priznati vaterpolski i plivački suci.

U društvenom životu grada Splita, „Jadran“ je sinonim za tradiciju. Tradiciju predstavljaju dugo razdoblje postojanja, naziv, znak, zastava, himna, plesovi, monografije, sportska kultura, predivni kompleks na Zvončacu, legendarna Skalina (prostor za mali nogomet između mora i bazena ispod Sustipana), ugled u društvu jadranovaša, gradonačelnici, suci, liječnici, akademici, profesori emeritusi, doktori znanosti itd. Zbog toga na „Jadranovu“ tradiciju treba gledati kao na dio kulturne baštine grada Splita.

O „Jadranovoj“ bogatoj povijesti objavljeni su mnogi članci i knjige. Njegove monografije izdane povodom posebnih prilika i godišnjica postojanja posebno su poznate. Posebna prilika bila je 1954. g. koju su jadranovi proglašili godinom najvećih uspjeha jer je u njoj osvojeno čak 6 naslova državnog prvaka u plivanju i vaterpolu. Prva monografija pod naslovom „Plivački klub Jadran 1921-1951“ iz 1951. je godine, a posljednja monografija, pod naslovom „100 JADRAN“ iz 2020. O „Jadranu“ su pisali i povjesničari splitskog sporta. Među njima ističu se Duško Marović i Mihovil Radja kao koautori vrlo vrijedne publikacije „Povijest sporta u Splitu 1918. – 1941.“, knjiga druga. U njoj sustavno, kronološkim redom obrađuju činjenice i spoznaje, te daju katkad i vrlo osebujne osvrtne o stanju u sportu u gradu Splitu između dva svjetska rata. Najveći broj njenih stranica (čak 120) tiče se, na izravan ili neizravan način, „Jadrana“. O sportu u Splitu u razdoblju 1944. – 1984. pisao je Toni Petrić. O povijesti splitskog plivanja i vaterpola pažnje vrijedan članak napisao je i Stjepko Bradarić-Šlujo. Njegov rad „Od Malog puka do POŠKA“, objavljen je prigodom 80 godina postojanja splitskog „POŠK“-a“ (1937. – 2017.), drugog velikog splitskog kolektiva iz plivanja i vaterpola.

O tradiciji s kojom se „Jadran“ s pravom ponosi ipak se ne zna sve. Tako se, na primjer sa sigurnošću ne zna povijest njegova naziva, zatim tko je autor njegova prepoznatljivog znaka s crvenom kuglom u sredini, potom tko je autor klupskog pozdrava i stihova njegove himne, te se ne znaju ni mnoge druge vrijednosti koje ga čine posebnim i različitim od drugih sportskih kolektiva u Splitu, pa i u Hrvatskoj. Zbog toga je stogodišnjica postojanja prigoda da se rasvijetle i ta otvorena pitanja. U konačnici, „Jadranovi“ simboli predstavljaju njegovo intelektualno vlasništvo koje treba zaštititi.¹

U istraživanju „Jadranove“ povijesti nismo se, na žalost, mogli osloniti na njegovu arhivu. Uništena je u dva velika požara u klupskim prostorijama (18. travnja 1925. i 21. travnja 1935.), te za vrijeme Drugog svjetskog rata. U Državnom arhivu u Splitu također ne postoji gradivo o „Jadranu“. Srećom, o „Jadranu“ su redovito objavljeni članci u splitskom dnevniku „Novo doba“. To je bio najvažniji splitski i dalmatinski list između dva svjetska rata. Prema Ivanki Kuić, „*Novo doba*“ predstavlja prekretnicu u povijesti splitskog novinstva jer označava prijelaz na moderan, građanski način informiranja, koji nije vidljivo politički obojen, nego širi ideologiju građanskog zajedništva.²

Sportski rezultati „Jadrana“ nisu predmet ovog rada. U fokusu su isključivo „Jadranovi“ simboli koji dosad nisu bili dovoljno obrađeni i, posljedično tome, vrednovani. To su naziv, znak, zastava, klupski pozdrav i himna „Jadrana“.

DRUŠTVENO-POLITIČKE PRILIKE U SPLITU U VRIJEME OSNIVANJA PŠD „BALUNI“

Vrlo je važno povijesno i političko okruženje u kojem je 23. rujna 1920. g. osnovano Pomorsko športsko društvo „Baluni“.³ Osvrt na društveno-političke

1 Cilj je spriječiti komercijalizaciju pojedinih simbola radi očuvanja vrijednosti „Jadrana“. O zaštiti olimpijskih simbola više vidi kod Jozo Čizmić: *Zaštita olimpijskog znaka (simbola)*. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Split 471/2010., br. 2. 257-273.

2 Ivanka Kuić: *Novo doba – najvažniji splitski i dalmatinski list između dva rata*. Kulturna baština, Split 2013., br. 39, 113-138. Putem ovog lista Predsjednik „Baluna“ odnosno „Jadrana“ sazivao je sjednice na kojima su se donosile važne klupske odluke.

3 U hrvatskom jeziku česta je upotreba riječi stranog podrijetla. Strane riječi su sport, fiskultura, klub, te vaterpolo jer dolaze iz engleskog jezika. Sport je fizička vježba, igra i natjecanje kojima je svrha razvijanje i ojačanje organizma; fiskultura je fizička kultura; klub je društvo, udruženje za zabavu ili gojenje sporta; vaterpolo je igra s loptom u vodi, igra se plivajući po principu rukometne igre. Vidjeti kod: Bratoljub Klaić: *Rječnik stranih riječi, tuđice i posuđenice*. Zagreb 1978. U Splitu, u lokalnom značenju (dijalektu)

prilike pred kraj Prvog svjetskog rata i na prve poslijeratne godine važan je zbog spoznaje konteksta vremena u kojem se osnovao ovaj sportski kolektiv. Kraj 19. i početak 20. stoljeća ključno je razdoblje za razvoj modernog olimpijskog sporta u svijetu⁴ i u Splitu. To je vrijeme i velikih političkih promjena u Europi koje su u konačnici dovele i do Prvog svjetskog rata, te posljedično nakon završetka rata i do stvaranja novih država. Rezultat Prvog svjetskog rata bila je nova teritorijalna podjela Europe. Od teritorija koje je zauzimala Austro-Ugarska stvorene su Austrija, Mađarska, Čehoslovačka te Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca. U ratu je sudjelovalo 36 svjetskih država. Procjenjuje se da su troškovi rata iznosili oko 200 milijardi tadašnjih dolara dok je mobilizirano oko 65 milijuna ljudi. Posljedice rata, one izravne i one neizravne, bile su strašne. Zastrašujuće zvuče određene procjene prema kojima je u ratu stradalo više od 40 milijuna ljudi.⁵

Što se tiče demografske strukture, početkom 20. stoljeća Split je bio najmnogoljudniji grad u Dalmaciji. Prema popisu stanovništva iz 1910. g., splitska je Općina, koja je obuhvaćala znatno veći teritorij od samoga grada, brojala 31.471 stanovnika. Grad Split je imao 21.407 stanovnika. Nakon što je početkom 1912. godine ustrojena Poljička općina, dio teritorija Splitske općine (Jesenice, Podstrana, Sitno i Srinjine) pripao je novoutemeljenoj općini. Godine 1921. Splitska je općina je imala 31.781 stanovnika, a Grad Split 25.037 stanovnika.⁶

Prvi svjetski rat prekinuo je razvoj Splita na svim područjima pa su tako ratne godine obilježili oskudica, glad i razne bolesti.⁷ Tijekom rata Splitska je općina bila raspuštena, a gradom su upravljali komesari koje je imenovala austrijska vlast.⁸ Split je s velikim oduševljenjem ispratio Austro-Ugarsku

udomaćile su se riječi „šport“ i „fizkultura“ iz njemačkog jezika. Otud i nazivi Pomorsko športsko društvo „Baluni“, te Pomorski omladinski športski klub itd.

4 Međunarodni olimpijski odbor. Dostupno na <https://www.olympic.org/the-ioc> (posjet 1. VIII. 2019.).

5 Aleksandar Jakir: *Dalmacija u međuratnom razdoblju 1918.-1941.* Zagreb 2018., 54-55.

6 Zdravka Jelaska Marijan: *Grad i ljudi: Split 1918.-1941.* Zagreb 2009., 20-21.

7 Elvira Šarić Kostić: *Split i Prvi svjetski rat.* Katalog izložbe, Split 2015., 6.

8 Komesar Frane Madirazza Splitskom je općinom upravljao od kolovoza 1914. do listopada 1917. godine. Nakon njega je upravljanje Splitom na otprilike mjesec dana preuzeo Vicko Niseteo. Potom je upravu grada preuzeo Slovenac Teodor Sporn (Šporn), koji je Splitom upravljao od prosinca 1917. do listopada 1918. godine. Marijan Čipčić: *Splitski gradonačelnici (1882.-1918.): život i uspomene.* Katalog izložbe, Split 2019., 117.

u ropotaranicu povijesti. Oduševljenje raspadom omražene carevine i uspostavom nove Države Slovenaca, Hrvata i Srba, ubrzo su narušile vijesti o talijanskoj okupaciji dijelova teritorija istočnog Jadrana koji su sile Antante obećale Italiji za ulazak u Prvi svjetski rat na njihovoj strani protiv Centralnih sila. Početkom studenoga 1918. kao političko-upravno tijelo za Dalmaciju sa središtem u Splitu Narodnog vijeća Srba, Hrvata i Slovenaca osnovalo je Zemaljsku vladu za Dalmaciju.⁹ Vodstvo Zemaljske vlade za Dalmaciju suočilo se sa brojnim problemima u gradu, posebice onima koji su se ticali prehrane i zdravstva.¹⁰ Zemaljska vlada za Dalmaciju apelirala je kod sila Antante protiv talijanske okupacije dijelova Dalmacije, a rješenje problema vidjela je u što skorijem ujedinjenju s Kraljevinom Srbijom pa je na tom tragu od Narodnog vijeća SHS tražila ujedinjenje sa Srbijom uz prijetnje kako će u protivnom to samostalno učiniti.¹¹

9 Branislav Radica: *Novi Split od 1918-1930 godine*. Split 1931., 15.

10 U Dalmaciji se u jesen 1918. g. pojavila epidemija španjolske gripe. Bila je to bolest od koje su u poratno vrijeme preminuli milijuni ljudi u svijetu. U Splitu se tijekom rujna i listopada 1918. g. naglo povećao broj bolesnih i umrlih od te bolesti. Pred kraj 1918. postupno se smanjio intenzitet epidemije na području Hrvatske, a bolest se polako povlačila prirodnim putem. Jelaska Marijan: *Grad i ljudi*, 349. Goran Hutinec: „Odjeci epidemije „španjolske gripe“ 1918. godine u hrvatskoj javnosti“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 2006/38, br. 1, 227-242.

11 Jakir, nav. dj. 70. Branko Kasalo: *Josip Smodlaka – Splitski gradonačelnik (1918.)*. Kulturna baština, Split 2018., br. 44, 286. O djelovanju Zemaljske vlade za Dalmaciju vidi više kod: Zdravka Jelaska Marijan: *Uspostava Zemaljske vlade za Dalmaciju u Splitu 2. studenog 1918. U: 1918. u hrvatskoj povijesti*, ur. Romana Horvat, Zagreb 2012., 203-211.

Slika 1. Manifestacije u Splitu nakon završetka Prvog svjetskog rata, 30. listopada 1918. godine (Muzej grada Splita)

U razdoblju nakon Prvoga svjetskog rata u splitsku su luku redovito uplovljavali ratni brodovi Antante od kojih su najbrojniji bili oni američki i talijanski.¹² Do ujedinjenja s Kraljevinom Srbijom i stvaranja nove države Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca došlo je 1. prosinca 1918. U Splitu je ujedinjenje dočekano s olakšanjem jer se očekivalo kako će Dalmacija nakon ujedinjenja dobiti u Srbiji jakog saveznika u borbi protiv talijanske okupacije. No ta očekivanja pokazala su se pogrešnima. Povjesničar Aleksandar Jakir u svojoj knjizi o Dalmaciji u razdoblju između svjetskih ratova navodi kako *iz mnogih izvora proizlazi da Srbija doista nije vidjela razloga da zbog par stotina kilometara jadranske obale trajno naruši odnose s Italijom*.¹³ Posljedice talijanskih presizanja reflektirale su se u Splitu kroz zaoštavanje odnosa između hrvatske većine i talijanske manjine. Boravak dvaju talijanskih ratnih brodova *Riboty* i *Puglia* u dalmatinskom akvatoriju pot-

12 Karmen Hrvatić: *Ratni brodovi u splitskoj luci od 1918. do 1924.* Kulturna baština, Split 2007., br. 34, 157.

13 Jakir, nav. dj. 89.

pirivao je strah da će se i Split pripojiti Italiji premda to nije bilo dogovoreno Londonskim ugovorom.¹⁴ Tijekom 1920. g., osluškujući vijesti s Mirovnih pregovora u Parizu i iz okupiranih dijelova Dalmacije, sve se češće prosvjedovalo protiv talijanske okupacije, a uzavrela atmosfera u gradu kulminirala je krvavim incidentom u srpnju iste godine kada su na talijanskoj strani ubijeni časnik i mornar s *Puglie* te na drugoj strani jedan prosvjednik. Nakon incidenta pojačane su patrola po gradu. Na temelju istrage koju je provela saveznička vojna komisija zaključeno je kako odgovornost za pucnjavu snosi isključivo talijanska strana.¹⁵ Do smirivanja napetosti u gradu došlo je nakon što je potpisan Rapalski ugovor 12. studenog 1920. godine između Kraljevstva SHS i Kraljevine Italije. Ovim je ugovorom Italija dobila gotovo cijelu Istru (osim Općine Kastav), Zadar, Cres, Lošinj, Lastovo, Sušac i Palagružu. Rijeka je proglašena posebnom državom.¹⁶

U Kraljevstvu SHS, Split je i službeno postao glavni grad Dalmacije nakon što je Zadar pripao Italiji. Proces gospodarskog i komunalnog razvoja Splita intenzivno se odvijao u drugoj polovici 19. stoljeća sve do početka Prvog svjetskog rata. Još se u tom razdoblju Split nametnuo kao dalmatinsko gospodarsko središte. Nakon završetka rata ekonomski polet Splita temeljio se na razvitku cementne industrije, prometne infrastrukture, brodogradnje te trgovine i obrta.¹⁷ Od 1918. do 1928. g. Splitom je upravljao gradonačelnik Ivo Tartaglia. Za njegova upravljanja Splitom izgrađene su brojne građevine od gospodarskog značaja za grad te su podignute mnoge stambene zgrade, a u ljeto 1920. g. grad je elektrificiran.¹⁸

14 Isto, 76.

15 Z. Jelaska Marijan, *Grad i ljudi*, 106-107; Radica, nav. dj. 26.

16 Rapalski ugovor potpisan je u okolnostima u kojima su saveznici vršili pritisak na ministra vanjskih poslova Kraljevstva SHS dr. Antu Trumbića na potpisivanje sporazuma. Trumbić, koji tada nije imao saveznika na međunarodnom planu, prihvatio je prijedlog sporazuma teška srca, ali duboko svjestan mogućih posljedica u vidu još većeg trganja istočnojadranskog teritorija da se ugovor ne potpiše. Trumbić se nakon potpisivanja Rapalskog ugovora vratio u svoj rodni Split nakon više od 6 godina izbjivanja. Split mu je priredio veličanstveni doček, a njegovi su sugrađani na taj način pokazali kako su cijenili njegov trud i njegovu diplomatsku borbu protiv talijanskih presizanja. Veličanstven doček dr. Trumbića. *Novo doba*, Split 30. XI. 1920. *Novo doba*, 6. XII. 1920., 2. Marijan Čipčić, Darka Perko Kerum, Josip Dukić: *Ante Trumbić – Patricij s Lučca*. Katalog izložbe, Split 2019., 71.

17 Jakir, nav. dj. 481.

18 Stanko Piplović: *Javne gradnje u Splitu i Primorskoj banovini za uprave Ive Tartaglie*. U: Ivo Tartaglia: političar i intelektualac, zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa *Ivo Tartaglia i njegovo doba* održanog od 23. do 24. rujna 2013. godine u Splitu, ur. Aleksandar Jakir i Marijan Buljan, Split 2016., 95-130.

Slika 2. Pogled na Split 1920. godine, foto: Karlo Stühler (Muzej grada Splita)

Gospodarski razvoj grada pratio je društveni i sportski razvitak. Nakon završetka Prvog svjetskog rata u Splitu je utemeljen veći broj sportskih klubova. U tom razdoblju sve više na značaju dobivaju pomorski sportovi. Uz Pomorsko športsko društvo „Baluni“, 1920. g. osnovan je i klub Pomorski športski klub „Firule“ u splitskoj uvali pod istim nazivom.¹⁹

SPORTSKO OKRUŽENJE

Što se tiče sportskog okruženja na međunarodnom i domaćem planu u kojem je nastalo Pomorsko športsko društvo „Baluni“, u nastavku taksativno navodimo najvažnije činjenice:

- na inicijativu Francuza Pierrea de Coubertina obnavljaju se Olimpijske igre iz antičke Grčke te se u Ateni (6. – 15. travnja 1896.) održavaju I. olimpijske igre modernog doba pod vrhovnom vlašću i vodstvom Međunarodnog olimpijskog odbora (MOO). Na ovim Igrama održana su natjecanja u 9 sportova isključivo u muškoj konkurenciji: atletika, mačevanje, biciklizam, streljaštvo, gimnastika, dizanje utega, tenis, hrvanje i plivanje. Među sudionicima bili su i sportaši iz Austro-Ugarske Monarhije;

¹⁹ Jelaska Marijan: *Grad i ljudi*, 472.

- godine 1900. (14. svibnja – 28. listopada) u Parizu su održane II. olimpijske igre s većim brojem sportova i većim brojem sudionika. Među novim olimpijskim sportovima nalazi se i vaterpolo;
- III. olimpijske igre održane su u St. Louisu u SAD-u (1. srpnja – 23. studenoga 1904.). Bile su to prve Igre na kojima su službeno dodjeljivane sve tri medalje (zlatno, srebro, bronca);
- IV. olimpijske igre održane su u Londonu (27. travnja – 31. listopada 1908.). Među sportašima nalaze se i sportaši iz Bohemije (Češke) kao samostalne države;
- V. olimpijske igre održane su u Stockholmu u Švedskoj (5. svibnja – 27. srpnja 1912.). Prvi put sudjelovali su natjecatelji sa svih 5 kontinenata, te je tako simbol olimpijskih 5 krugova bio potvrđen u punoj mjeri. Na ovim Igrama sudjelovali su, bez značajnijih uspjeha, i sportaši iz Kraljevine Srbije;
- VI. olimpijske igre nisu održane zbog Prvog svjetskog rata;
- u Zagrebu je 14. prosinca 1919. osnovan Jugoslavenski olimpijski odbor (JOO).²⁰ Prvi je predsjednik dr. Franjo Bučar, dok je Bogumir Doležal iz Splita njegov istaknuti član (kasnije je, između ostalog, bio i član Uprave „Jadrana”);
- MOO, kao vrhovno tijelo olimpijskog sporta, odmah je priznao JOO jer ga je smatrao nasljednikom Srpskoga olimpijskoga kluba, osnovanog 1910.;
- u Splitu je na inicijativu JOO-a 25. lipnja 1920. osnovan prvi olimpijski pododbor u zemlji pod imenom Olimpijski pododbor za područje Dalmacije i Crne Gore;
- na VII. olimpijskim igrama u belgijskom Antwerpenu (14. kolovoza – 12. rujna 1920.) sudjelovali su i sportaši iz Kraljevine Jugoslavije, bez splitskih sportaša.

Olimpijski duh iz Atene, Pariza, St. Louisa, Londona, Stockholma i Antwerpena dopire i do Splita. Dio splitske mladeži još prije Prvog svjetskog rata odlazi u Prag, Zagreb i Ljubljanu studirati i usput stjecati temeljna znanja o olimpijskim sportovima. Među praškim studentima osobito se ističe inž. arh. Fabjan Kaliterna (Split, 20. I. 1886. – Split, 30. I. 1952.). Iz Bohemije (Češke) u rodni grad donosi ideale olimpizma, duh Olimpijskih igara, pravila za pojedine sportske grane, te naposljetku i ideje o potrebi osnivanja prvih splitskih sportskih klubova. Ideje je i realizirao kao jedan od osnivača „Hajduka” i

20 Hrvatski olimpijski odbor. Dostupno na: <https://www.hoo.hr/hr/natjecanja/olimpijske-igre/zimske-olimpijske-igre/83-hoo-root/hr/hrvatski-olimpijski-odbor/hrvati-clanovi-moo-a/1740-franjo-bucar-clan-moo-a-od-1919-do-1927> (posjet 1. VII. 2019.).

„Gusara”,²¹ te kao član uprava „Jadrana” i „Labuda”. Također, plivanje i vaterpolo kao moderni olimpijski sportovi privlače splitsku mladež iz svih dijelova grada, poglavito Bačvica. Bavljenje fiskulturom (sportom) postaje osnovna razonoda. Organizirane grupe mladih natječu se tko će brže, više i jače svladati plivačke i vaterpolske vještine, te druge vještine u i na moru. Zvale su se *republike* tj. „divlji”, neregistrirani klubovi. Bradarić-Šlujo zapaža: *Pamti se da su se te grupe nazivale republikama pa je tako bila poznata republika Baluni po istoimenoj uvali u zapadnom dijelu splitske luke, republika Mali puk i republika Pušipalte. Ove republike su de facto bile okvir iz kojih su se početkom dvadesetih utemeljili kasniji klubovi Baluni (poslije „Jadran”) i „Firule, te zaključuje: Praktično u drugoj polovici tridesetih godina organizirani plivački sport ostao je u okviru „Jadrana”, koji je izgradnjom pravog plivališta preselio u Zvončac.*²²

Nameću se dva zaključka:

1. ako je Pierre de Coubertin „otac modernih Olimpijskih igara”, a jest, onda je sasvim sigurno Fabjan Kaliterna „otac splitskog sporta”,

2. *Republika* „Baluni” bila je u to vrijeme najagilnija od ukupno 15 splitskih *republika*.

U tom kontekstu, Grad Split i Splitski savez športova (pravni sljednik Olimpijskog pododbora u Splitu) posvetili su vaterpolu, plivanju, ronjenju i skokovima u more dvije spomen-ploče na Bačvicama. Na prvoj spomen-ploči zapisano je: *U ljeto 1908. na Bačvicama je odigrana prva vaterpolska utakmica u Hrvata.*²³ Na drugoj spomen-ploči piše: *Na Bačvicama je 14. rujna 1913. održano prvo natjecanje u plivanju, ronjenju i skokovima u more.* Organizatori prvog plivačkog natjecanja u Splitu bili su: Hrvatski nogometni klub „Hajduk”, Hrvatski šport klub i Hrvatski sokol.

OSNIVANJE „BALUNA“

Republika „Baluni“ osnovana je 1917. g., a nazvana je po istoimenoj uvali na zapadnoj strani splitske luke.²⁴ Kao i sve druge splitske *republike*, i ova je

21 Duško Marović: *Povijest sporta u Splitu, knjiga prva*. Split 1990., 67.

22 Stjepko Bradarić Šlujo: *Od „Malog puka“ do POŠKA*. Split 2017., 2.

23 Neki autori ističu da je na Bačvicama 1908. g. odigrana i prva vaterpolska utakmica na Balkanu. Među njima je i Stjepan Jukić-Peladić: *Legendarni Barba Luka Kaliterna*, Split 2012.

24 *Republika* „Baluni“ djelovala je na istočnoj strani Sustjepana, u istoimenoj uvali, dok je na zapadnoj strani Sustjepana, u uvali Zvončac, gdje se sada nalazi sjedište i olimpijsko plivalište „Jadrana“ djelovala *republika* „Smrt“.

imala atribucije „prave“ države: a) teritorij, b) vlast, te c) svoje članove. Teritorijem je dominirao trupac nazvan „Pal slobode“.²⁵ Na njemu su pisale riječi „Pravo jačega“²⁶ te visjela zastava s natpisom „Baluni“. Vrhovna vlast bio je *prešidente* kojega su zvali i car. Članovi su bili srednjoškolci i splitska inteligencija (u pravilu inženjeri, a kasnije i pravnici – odvjetnici). Republika „Baluni“ imala je i svoju glazbu nazvanu „Leteći orkestar“.²⁷

Krajem plivačke sezone 1920. godine nekoliko članova *republike* „Baluni“, među kojima petorica braće Bettini (Paško, Frano, Ivo, Oskar i Milan), Ante Gabrić, Danilo Majić, Joško Miler i Ante-Činči Raić sastalo se kod Joška Milera radi priprema za osnutak prvog plivačkog kluba u Splitu.²⁸ Nakon toga, pregledana su klupska pravila u uredu odvjetnika dr. Ive-Gjina Karamana, a u međuvremenu dužnost predsjednika obavljao je Slavko-Rude Bačinić. „Novo doba“ u broju od 20. rujna 1920. donosi sljedeći članak pod naslovom *Pomorsko športsko društvo „Baluni“: Ovih dana bili su pozvani nekoji mjesni športaši na sjednicu, u svrhu konstituiranja „Pomorskog športskog društva Baluni“*. Na sjednici se zaključilo osnovati društvo, te je primljen pravilnik, koji je podnesen Pokrajinskoj vladi na odobrenje. Društvo će tekom zime pripravljati teren za iduću sezonu, a cilj mu je da proširi djelovanje u svim granama pomorskog športa, pa će do godine prirediti veliku utakmicu na moru. Uprava će biti birana na narednoj skupštini.²⁹ Drugim riječima, pripreme za osnivanje Pomorsko-športskog društva „Baluni“ bile su vrlo temeljite. U pripremnim radnjama sudjelovali su, između ostalih, i splitski športaši iz različitih športova. Klupska pravila ili osnivačke akte najprije je pregledao splitski odvjetnik dr. Karaman, a zatim su podneseni Pokrajinskoj vladi na odobravanje. Sve je bilo spremno za osnivačku skupštinu na kojoj će *republika* „Baluni“ otići u povijest, a na njenim temeljima biti osnovan prvi uredno registrirani plivački klub u Splitu i Dalmaciji.

Samo četiri dana kasnije, „Novo doba“ u broju od 24. rujna 1920. donosi članak o osnivanju „Baluna“. Naslovljen je *Konstituirajuća skupština „Baluna“*. U tekstu piše: *Sinoć se u prostorijama olimpijskog pododbora održala konstituira-*

25 U Rječniku splitskog govora riječ „pal“ jest električni ili telegrafski stup. Vidi: Dunja Jutronic: *Rječnik splitskog govora*. Split 2013.

26 Sadržaj ovih riječi označavao je viteški duh koji je tada vladao među mladeži Splita.

27 Goran Borčić: *Povijest pisana svjetlom. Split od Prisce do Adriane*. Drugi dio (I), Split 2016., 139.

28 Oni su osnivači „Baluna“.

29 *Pomorsko športsko društvo „Baluni“*. Novo doba, 20. IX. 1920., 3.

juća skupština pomorskog društva „Baluni“. Pročitana su pravila, koja će biti podnesena vlastima na odobravanje.³⁰ Svrha je društva gojenje svih morskih športova. U upravu, koja je bila izabrana ušli su: F. Aljinović predsjednik, gdjica Kargotić podpredsjednik, prof. Nemar tajnik, Muller blagajnik, gdjica. D. Antunović zamjenik blagajnika; odbornici: Kaliterna F., Bettini Ivo i Aličević Milan; nadzorni odbor: Dr. Ivo Karaman i gca. Bonetti.³¹

Slika 3. Hrvatski dom u Splitu (Muzej grada Splita)

30 Smatramo da je klupska pravila već bila odobrila Pokrajinska vlada za Dalmaciju u Splitu jer se u suprotnom osnivačka skupština „Baluna“ ne bi mogla održati, a niti bi mogla biti izabrana tijela Društva. U svakom slučaju, odobrenje klupskih akata „Baluna“ od strane Pokrajinske vlade urađeno je u rekordno brzom vremenu, zahvaljujući, među ostalim, i klupskim pravnicima koji su sudjelovali u njihovoj izradi. Zato je opravdano govoriti o tome da su pripreme za Osnivačku skupštinu „Baluna“ bile vrlo temeljite.

31 *Konstituirajuća skupština 'Baluna'*. Novo doba, 24. IX. 1920., 3.

Na ovom mjestu potrebno je istaknuti nekoliko važnih činjenica. Prvo, osnivačka (konstituirajuća) skupština Pomorskog športskog društva „Baluni“ održana je 23. rujna 1920. g. u prostorijama Olimpijskog pododbora u Splitu, u Hrvatskom domu na adresi Tončićeva 1. Drugo, na istoj adresi osnovani su i Hrvatski nogometni klub „Hajduk“ (1911.), te Hrvatski veslački klub „Gusar“ (1914.). Treće, područje djelovanje „Baluna“ nisu samo plivanje, vaterpolo i skokovi u vodu, već svi morski športovi. Četvrto, u prvoj upravi novoosnovanog društva „Baluni“ bili su: Frane Aljinović, Emica Kargotić, Josip Nemar, Joško Miler, Dražica Antunović, Fabjan Kaliterna, Ivo Bettini, Milan Aličević, Ivo Karaman i Danica Bonetti. Od deset članova uprave, čak su tri članice, što je uistinu rijetkost čak i u današnje vrijeme jer u pravilu muškarci vode sportske klubove. Peta zanimljivost tiče se osobe Fabjana Kaliterna. Zašto je inž. Kaliterna za svoj klub izabrao baš „Balune“ umjesto „Firula“ koje su mu teritorijalno bile bliže s obzirom na to da se rodio i živio na susjednim Bačvicama? Odgovor je logičan: „Baluni“ su ranije osnovani! „Balunjeri“ su osnovani 23. rujna 1920. g., dok su firulaši osnovani 20-tak dana kasnije i to 13. listopada 1920. g. Smatramo da je naprijed navedena činjenica bila vrlo važna Fabjanu Kaliterni jer je želio biti prvi u svemu što je radio i u čemu je sudjelovao kao sportski djelatnik. Na ovaj način potvrđuje se teza Bradarić-Šluje (vidi *supra*) da su članovi „Baluna“ u to vrijeme bili najsposobniji sportski djelatnici u plivanju, vaterpolu i skokovima u more u Splitu i Dalmaciji. Ipak, još do današnjih dana ostaje sporno „kršteno“ ime „Baluna“: Pomorsko športsko društvo „Baluni“ ili Pomorski športski klub „Baluni“? Iz citiranih članaka dnevnika „Novo doba“ proizlazi zaključak da se radi o Pomorsko-športskom društvu „Baluni“. S druge strane, po analogiji radi se o Pomorsko športskom klubu „Baluni“ jer se klub s Firula, prema sačuvanoj dokumentaciji, službeno zvao Pomorski športski klub „Firule“.³²

U svakom slučaju, ime „Baluni“ trajalo je kratko vrijeme. Godine 1924. „Baluni“ postaju „Jadran“ i taj naziv ostaje do danas. Tada „balunjeri“³³ postaju jadranaši.

32 U literaturi se sasvim pogrešno navodi da je prvi naziv bio Pomorsko-sportski klub Baluni umjesto Pomorsko-športski klub Baluni. Vidi Zdenko Jajčević: *225 godina športa u Hrvatskoj*. Osijek 2010., 83.

33 „Balunjer“ je čovjek zastarjelog načina života. Vidi kod: Jutronić, nav. dj.

JEDINSTVENI „JADRANOVI“ SIMBOLI

Svaka je *republika* imala svoj naziv, svoju zastavu, svoj znak, svoj pozdrav i jednake kupače kapice. *Republika* „Baluni“ bila je prepoznatljiva po sljedećim obilježjima: nazivu – imenu, zastavi plave boje (boja mora) s crvenom kuglom u sredini (sunce); klupskom pozdravu: *Alon čin, čin, alon, čin, čin, bum, bum, a, a*; službenoj kapici šivanoj crno-bijelim razdjelima, a po sredini crveni krug i dr.

NAZIV – IME

Povijesno, Pomorsko športsko društvo „Baluni“ preuzelo je naziv od bivše *republike* „Baluni“. ³⁴ Ovo ime bilo je napisano velikim slovima i na krovu njegove prve barake sagrađene 1921. g. prema nacrtu inž. Fabjana Kaliterne. ³⁵ Bio je to prvi klupski dom plivača i vaterpolista u Dalmaciji podignut na sjevernom dijelu uvale Baluni ispod Sustjepanskog groblja u zapadnom dijelu gradske luke. ³⁶

Veliki uspjesi „balunjera“ u 1923. g. (prvi put prvaci Kraljevine SHS u vaterpolu na prvenstvu u Sušaku), pa i odlazak te nastup plivača Ante Roje na VIII. Olimpijskim igrama u Parizu 1924. godine pronijeli su slavu „Baluna“ daleko izvan granica Splita i Dalmacije. S tim u svezi postavilo se pitanje naziva Pomorskog športskog društva „Baluni“. Ima li smisla nazivati se po mikrolokaciji koja se nalazi na rubu grada Splita i za koju nitko osim Splitskana ne zna?

Druga strana medalje bili su klupski sukobi. Slava je sa sobom donijela i neželjene posljedice. Na vidjelo dolaze prve klupske trzavice, velike razlike u mišljenjima pa i ozbiljne svađe. Nisu se mogla zatomiti, a niti zanemariti ideološko-politička strujanja među upravljačkim strukturama „Baluna“. U to

34 Prema usmenoj predaji, uvala Baluni dobila je ime po manjim i većim gromadama kamenja okruglog oblika koji su se nalazili na sjevernom dijelu uvale.

35 Inženjer Kaliterna projektirao je i prve klupske domove „Hajduka“ te „Gusara“.

36 Na hrvatskom dijelu Primorja, najstariji plivački i vaterpolski klub jest „Primorje“ iz Rijeke, osnovan na Sušaku pod nazivom Športski klub „Victoria“. Već 1910. g. klub dobiva novi naziv Hrvatski športski klub „Victoria“. Nakon talijanske okupacije Rijeke i osnivanja Grada Sušaka 1919. g., te Rimskim ugovorima između Jugoslavije i Italije 1924. godine, Sušak ostaje u Kraljevini SHS i klub mijenja naziv i dobiva jugoslavenski prefiks zbog tadašnjih političkih okolnosti i činjenici da se grad nalazio na samoj granici dviju država. Vidi: Eduard Hemar: *Legenda medicine i sporta sa Sušaka*. Liječničke novine, br. 146., veljača 2016., 80.

vrijeme (1923. i 1924.) klub je imao barem trojicu predsjednika: Franu Aljinovića, Leonida Franića i Pavla Britvića. Sastanci su se održavali na različitim lokacijama: u klupskim prostorijama u uvali Baluni, u Sokolskom domu, te na drugim javnosti nepoznatim mjestima. Bila su to vremena teških odluka i kompromisa.

Stoga je Uprava „Baluna“ sazvala za dan 23. svibnja 1924. g. izvanrednu sjednicu Skupštine s jednom točkom dnevnog reda: promjena klupskih pravila. U pozivu za sjednicu Jugoslavenskog sportskog kluba „Baluni“, objavljenom u „Novom dobu“ od 20. svibnja 1924. piše: *Na osnovi čl. 25. društvenog pravila sazivlje izvanrednu glavnu skupštinu u petak 23. maja o. g. u 20 sati u Sokolskom Domu II. kat, sa jedinom tačkom dnevnog reda: Promjena pravila.* Zanimljiv je i ovaj dio najave Izvanredne sjednice Glavne skupštine: *Ako u određeni sat ne bude određen broj članova, skupština će se održati pola sata kasnije s kojim mu drago brojem članova.*³⁷ Poziv je potpisao predsjednik inž. L. Franić.

Marović i Radja³⁸ smatraju da se pod jedinom točkom dnevnog reda zapravo krije prijedlog promjene naziva Kluba: *Pitanje, hoće li se „Jadran“ zvati „jugoslavenski“ ili „hrvatski“ klub, tada nije bilo riješeno, budući da je članstvo bilo podijeljeno.* Nadalje, Marović-Radja pišu da je tek nova izvanredna sjednica skupštine održana u srpnju 1924. g. donijela novo ime. Pomorski športski klub „Baluni“ postaje Jugoslavenski športski klub „Jadran“. Na sjednici Skupštine održanoj 6. srpnja 1924. g. Jugoslavenski športski klub „Jadran“ dobio je i novog predsjednika. Bio je to dr. Pavao Britvić, odvjetnik u Splitu.

Je li točna njihova tvrdnja da je Pomorski športski klub „Baluni“ u srpnju 1924. godine postao Jugoslavenski športski klub „Jadran“? Za nas je ta tvrdnja sporna jer je u 1923. g. bila prva, a u 1924. g. druga promjena naziva kluba.

37 Ovakva odredba Društvenih pravila potencijalno je vrlo „opasna“ jer omogućuje donošenje pravno valjanih odluka uz nazočnost vrlo malog broja skupština. Međutim, odobravanjem Društvenih pravila od Pokrajinskih vlasti ona su bila „ozakonjena“. Novo doba, 20. V. 1924., 3.

38 Duško Marović, Mihovil Radja: *Povijest športa u Splitu 1918.-1941.*, knjiga druga. Split 2006., 389.

Slika 4. Plivačice i plivači „Jadrana“ oko 1926. godine (Muzej grada Splita)

Pregledom članaka iz „Novog doba“ proizlazi da je prva promjena naziva bila u 1923. g. Naime, u članku ovog splitskog dnevnika objavljenom u broju od 22. rujna 1923. g. između ostalog stoji: *Glavna skupština J. S. K. „Baluni“ održala se u petak dne 21. t. mj. Nakon pozdrava predsjednika II. tajnik je izvijestio o radu kluba, a blagajnik o stanju klupskih financija. Predložen od članova, bio je prihvaćen prešni predlog o izmjeni § 2, §3, §9 i §23. Za predsjednika je izabran Frano Aljinović.*³⁹ Dakle, na sjednici Glavne skupštine Pomorskog športskog društva „Baluni“ od 21. rujna 1923. g., donijeta je odluka o promjeni naziva kluba u Jugoslavenski sportski klub „Baluni“. Na ovakav zaključak upućuju tri činjenice: 1) prijedlog izmjena klupskih Društvenih pravila (Statuta) stavljen je u prešni (hitni, žurni) postupak, 2) izmjene su zahvatile čak četiri članka (sekcije) Društvenih pravila, te 3) naslov članka u „Novom dobu“ upućuje na ključnu odluku donijetu na sjednici Uprave „Baluna“.

Zatim je uslijedila druga promjena naziva na način da je naziv Jugoslavenski sportski klub „Baluni“ promijenjen u naziv Jugoslavenski športski klub „Jadran“. Promjena naziva dogodila se polovicom 1924. g. Smatramo da je to bilo u lipnju, a najkasnije u prvim danima srpnja 1924. g.⁴⁰ Na izvanrednoj

39 *Glavna skupština J. S. K. 'Baluni'*. Novo doba, 22. IX. 1923., 3.

40 U *Hrvatskoj enciklopediji*, mrežno izdanje, Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža iz Zagreba, piše da se klub zove Jugoslavenski športski klub Jadran od lipnja 1924. godine. Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=28471> (pristup 10. XII. 2019.).

sjednici Glavne skupštine 6. srpnja 1924. g. za predsjednika je izabran dr. Pavao Britvić.⁴¹ Na ovoj sjednici nije bilo, a niti je trebalo biti drugih točaka dnevnog reda jer se radilo o izvanrednoj, a ne o redovnoj sjednici Glavne skupštine. Ovu tvrdnju dokazuje i članak objavljen u „Novom dobu“ od 5. srpnja 1924. U njemu između ostalog stoji: *J. S. K. „Jadran“ – Split saziva izvanrednu glavnu skupštinu u nedjelju 6. tek. mj. 12 sati u društvenoj garaži u uvali Baluni sa jednom točkom dnevnog reda: Izbor predsjednika.* U javnom pozivu ne piše tko je predsjednik J. S. K. „Jadran“.⁴²

Slika 5. „Jadranov“ dom podignut 1926. godine (Muzej grada Splita)

41 Inž. Ante Roje: *Jubilarni dnevnik...* Citirano prema: *Pk Jadran 1920-1960*, klupska monografija, Split 1960., 18. Iz ove monografije iščitava se i izuzetna važnost „Jadrana“ za tadašnju političku vlast u Splitu. Naime, u Počasnom odboru proslave 40. obljetnice Jadrana nalazili su se, pored športskih djelatnika i: Vicko Krstulović, savezni narodni poslanik – predsjednik, Ante Jurjević Baja – savezni narodni poslanik, admiral Mate Jerković, komandant JRM, Ivo Senjanović, predsjednik NO kotara Split, Petar Alfirević, sekretar Kotarskog komiteta SK – Split, Jure Franičević, predsjednik Kotarskog odbora SSRN – Split, te Rade Dumanić, predsjednik NO općine Split. Ne piše tko je predsjednik „Jadrana“, no, iz monografije „Pola stoljeća Jadrana Split“ iz 1970. g. proizlazi da je u razdoblju 1957. – 1965. predsjednik bio Marko Čolak, vrlo utjecajan državni policijski službenik, koji je zbog specifičnosti svoje službe želio biti anonimn. Naslovnicu za monografiju iz 1960. g. izradio je akademski slikar Petar Jakelić iz Splita.

42 *J. S. K. „Jadran“ – Split.* Novo doba, 5. VII. 1924., 3.

Dr. Britvić bio je vrlo kratko vrijeme predsjednik jer je u rujnu 1925. godine za predsjednika „Jadrana“ ponovno, po četvrti put (1920., 1921., 1923. i 1925.), izabran bivši predsjednik Frane Aljinović.⁴³ Skupština „Jadrana“, održana 24. rujna 1928. g., izabrala je za predsjednika dr. Josipa Čulića. Za Marovića i Radju, dr. Čulić je *najpoznatiji predsjednik Jadrana* jer je u njegovu mandatu sagrađen novi klupski dom, zatim novo plivalište u uvali Baluni, te novo betonsko plivalište na Zvončacu, sagrađeno 1935. g. Osigurao je novce i za izgradnju zimskog bazena, no, umjesto toga, za pola mijuna dinara od ondašnjeg Ministarstva za tjelesni odgoj dovršen je objekt u Zvončacu, te sagrađene tribine pod sustjepanskim zidom.⁴⁴ Pored rješavanja sportske infrastrukture, dr. Čulić je vodio računa i o sportašima. Godine 1936. na XI. Olimpijskim igrama u Berlinu (1. – 16. kolovoza) sudjelovala su čak šestorica jadranaša: vaterpolisti Miro Mihovilović, Filip Bonačić, Ivo Giovanelli, Ante Roje i Vojko Pavičić, te plivač Tonko Gazzari.

Dr. Čulića pamtit će se svakako i po tome što je iz naziva kluba izbrisao pridjev „jugoslavenski“ te umjesto njega upisao pridjev „hrvatski“. To se dogodilo na Skupštini „Jadrana“, održanoj 20. rujna 1939. g. kada je dotadašnji naziv Jugoslavenski športski klub „Jadran“ zamijenjen u Hrvatski plivački klub „Jadran“ nedugo nakon što je 26. kolovoza 1939. g. uspostavljena Banovina Hrvatske – teritorijalne samouprave u okviru Kraljevine Jugoslavije. „Novo doba“ u broju od 22. rujna 1939. godine, pod velikim naslovom *Glavna godišnja skupština „Jadrana“*, te s podnaslovom KLUB JE NAZVAN „HRVATSKI PLIVAČKI KLUB JADRAN“, piše da su se na stolu našla dva prijedloga za promjenu naziva: Sportski klub „Jadran“ i „Hrvatski plivački klub Jadran“. Zaključak teksta glasi: *Predsjednik je stavio oba predloga na glasanje te se je usvojio predlog da se klub zove „Hrvatski plivački klub Jadran“*. Za potpredsjednike izabrani su Ante Santica i dr. Zdravko Birimiša, a za glavnog tajnika Ante Roje (dvostruki olimpijac iz Pariza i Berlina). Glavna godišnja skupština zaključena je oko pola sata u noći.⁴⁵

43 U klupskoj monografiji *Pola stoljeća Jadrana Split* iz 1970. g. navodi se da je dužnost predsjednika u razdoblju 1926. – 1928. obnašao Bogumil Doležal.

44 Klupska monografija „20 Jadran – Koteks 90“ iz 1990. godine. Mali zimski bazen „Jadrana“ (16,66 × 8 m) pušten je u pogon 28. studenoga 1952. g.

45 Dr. Josip Čulić bio je pašanac dr. Ante Trumbića, hrvatskog političara i odvjetnika iz Splita. U državnoj upravi došao je do dužnosti vrhovnog državnog tužitelja. U isto vrijeme, Josipov rođak dr. Jerko Čulić izabran je 1937. za prvog predsjednika Plivačkog

Već u listopadu 1939. godine dr. Čulić je dao ostavku na mjesto predsjednika, pa je na Izvanrednoj sjednici Skupštine, održanoj 20. listopada 1939. godine, za predsjednika izabran dr. Marin Lemešić.⁴⁶ Međutim, i ova nova uprava dala je ostavku pa je na novoj Izvanrednoj sjednici Skupštine, održanoj 17. studenoga 1939. g.,⁴⁷ za predsjednika izabran Josip Buble.⁴⁸ Posljednja prijeratna uprava „Jadrana“ izabrana je 23. prosinca 1940. g. s predsjednikom dr. Čulićem na čelu.

Za izvanredne zasluge u pridonnošenju ugleda, promidžbi i usponu plivačkog i vaterpolskog sporta, kako na sportskom tako i na organizacijskom planu, te za poseban doprinos razvitku odgojnih, moralnih i etičkih vrijednosti Frane Aljinović i dr. Josip Čulić proglašeni su počasnim predsjednicima „Jadrana“.⁴⁹

Za vrijeme Drugog svjetskog rata sve sportske aktivnosti „Jadrana“ su utihnule.⁵⁰ Nakon rata, Hrvatski plivački klub „Jadran“ obnavlja djelatnosti krajem siječnja 1945. g. i pod tim imenom djeluje do 10. listopada iste godine. Tada se osniva Fiskulturno društvo „Jadran“ koje, osim sekcije za plivanje,

omladinskog športskog kluba (POŠK), vezanog za uvalu Firule. O životu dr. Jerka Čulića vidi više kod: Petra Blažević: *Jerko Čulić: životni put, djelovanje i obitelj*. Kulturna baština, Split 2017., br. 42-43, 149-174.

46 *Izvanredna skupština Hrvatskog plivačkog kluba 'Jadran'*. Novo doba 22. X. 1939., 3.

47 Novo doba, 18. XI. 1939., *Skupština Hrvatskog plivačkog kluba 'Jadran'*.

48 U Časni sud izabrani su: inž. Miće Novak, dr. Rudolf Pederin, inž. Lucijan Stela, Rikard Visin i inž. Fabjan Kaliterna. Dakle, inž. Kaliterna sada se pojavljuje kao član Časnog suda „Hrvatskog plivačkog kluba Jadran“, čime se dokazuje da veza između njega i „Jadrana“ nije bila jednokratna, već je trajala barem 20 godina.

49 Nagrada „Počasni predsjednik Jadrana“ također je simbol kluba. Dana 23. rujna 2020. g., u prigodi proslave 100 godina od osnivanja, za trećeg po redu počasnog predsjednika „Jadrana“ izabran je srebrni olimpijca iz Melbourn (1956.), te dugogodišnji predsjednik Ivica Cipci.

50 Za vrijeme talijanske okupacije grada Splita tijekom Drugog svjetskog rata, Talijani nisu uspjeli pokrenuti rad sportskih organizacija bez obzira na to što su osnovali čak pet sportskih klubova. Umjesto „Jadrana“ osnovali su „Societa Nuoto Juventus – Spalato“. Vidi Mladen Cukrov: *Kaleidoskop Gradske knjižnice Marko Marulić – Sport u Splitu za vrijeme 1941.-1944.* Zašto su novoformirani plivački i vaterpolski klub nazvali baš „Societa Nuoto Juventus – Spalato“? Po nama, razlog tome je „Jadranova“ boja kapice koja odgovara bojama „Juventusa“, slavnog nogometnog kluba iz Torina osnovanog 1. studenoga 1897. g. S druge strane, u borbi protiv Talijana i drugih fašista živote je izgubilo čak 15 jadranaša: Silvije Altaras, Julije Benda, Igor Brajnović, Fedor Čatipović, Ante Čerina, Eduard Ferberger, Rade Galić, Ljubo Grabić, Vanja Machiedo, Antun – Miki Nonveiller, Gaston Pasches, Branko Ricov, Alfred Santini, Zdenko Šiller, te Rudolf Vidak. Njima u spomen na „Jadranovom“ bazenu u Zvončacu podignuta je 14. studenog 1981. spomen-ploča, koja i danas postoji.

vaterpolo i skokove u vodu, ima još sedam sekcija. Nakon godinu dana (23. prosinca 1946. g.) Društvo prelazi u sastav Fiskulturnog društva „Hajduk“ u kojem djeluje tri godine. Konačno, krajem 1949. g. osnovan je samostalni Plivački klub „Jadran“ u čijem sastavu stalno djeluju plivači, vaterpolisti te povremeno skakači u vodu.⁵¹ Nakon toga, nazivi Društva su: Sportsko društvo „Jadran“ (1972. g.), Sportsko društvo „Jadran – Koteks“ (1987. g.), te Športsko društvo „Jadran“ (od 1992. g. do danas).⁵²

ZNAK

Povijesno gledano, u Splitu su, početkom 20. stoljeća znakovi sportskih klubova imali oblik jednog od dva geometrijska lika: kruga ili trokuta. Na primjer, „Hajdukov“ je znak u obliku kruga, dok je znak „Gusara“ u obliku trokuta. „Baluni“ su za znak izabrali treće rješenje: trokut s crvenim krugom u sredini.

Na prvim fotografijama iz 1920. g., službena je kapica „balunjera“ bijelo-crne boje s tri bijela i tri crna okomita razdjela s crvenim krugom u sredini na bijelom razdjelu. Na crnom trikou znak je u obliku trokuta, s crvenim krugom na bijeloj površini. Sa svojom popularnom kapicom na glavi i u crnim trikoima s klupskom zastavicom na lijevoj strani, vaterpolisti su prvi put postali državni prvaci 1923. g.

Inž. Roje piše: *Kada je 1925. godine klub dobio novo ime „Jadran“ izmijenjene su oznake i zastava kluba, koje su dobile današnji izgled.*⁵³ Na fotografijama iz početka 30-tih godina 20. stoljeća opažaju se razlike u sportskoj opremi ja-

51 Toni Petrić: *Sport u Splitu 1944-1984*. Split 1986., 15.

52 Jadranaši su se istaknuli i tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj. U dnevniku *Slobodna Dalmacija* od 8. lipnja 1992., objavljen je veliki članak pod naslovom: „Sad znaju zašto su europsku krunu posvetili hrvatskim braniteljima“. Naime, vaterpolisti „Jadrana“, prvaci Europe bili su prvi „nevojnici“ koji su posjetili jedinicu I. SHUB-a, profesionalnu postrojbu u sastavu ZNG-a. Tamo se čvrsto držala prva linija fronte, te su se neprijatelju zadavali teški diverzantski udarci u dubini teritorija koji kontrolira. Povijesno značenje ima i fotografija objavljena i na CNN-u u svibnju 1991. g. na kojoj je jadranaš Branko Glavinović Glava golim rukama istrkao puškomitraljez s vojnog transportera ispred splitske Banovine. Ova je slika milijunima gledatelja širom svijeta govorila više od tisuću riječi. Veliku ulogu tijekom Domovinskog rata također je imao i Ivica Cipci, proslavljeni olimpijac i dugogodišnji predsjednik „Jadrana“. U razdoblju 1993. – 1997. bio je načelnik Policijske uprave Splitsko-dalmatinske županije.

53 Roje, nav. dj. 14.

dranaša. Na kopicama je ostao jednak znak, dok se na kupaćim gaćicama vidi redizajnirani znak kluba. U trokutu je i nadalje crveni krug iz kojega se sada prema rubovima protežu krakovi plave i bijele boje.

Početakom 50-tih godina 20. stoljeća, točnije 1951. godine izvorni je znak dodatno moderniziran te promoviran kroz monografiju „Plivački klub Jadran 1921-1951”.⁵⁴ U obliku je trokutaste lepršave zastave. U sredini trokuta ostao je crveni krug od kojega se prema rubovima radijalno izmjenično protežu krakovi plave i bijele boje, dok su vanjski rubovi obrubljeni plavom bojom.

Danas je znak „Jadrana” u obliku trokutaste lepršave zastave, koja u sredini ima crveni krug od kojeg se prema rubovima radijalno izmjenično protežu krakovi plave i bijele boje, dok su vanjski rubovi obrubljeni sa zlatnom bojom.

ZASTAVA

U današnjem, važećem Statutu Športskog društva „Jadran” (prije 100 godina statut se zvao društvena pravila) piše da zastava ima formu istokračnog trokuta, oblika je i boje kao i znak Društva. Međutim, „Jadranova” zastava nije uvijek bila iste boje kao i njegov znak.

Marović i Radja bilježe da se na trupcu „Pal slobode“ svakog dana vijorila zastava „Baluna“, plave boje (boje mora) s crvenim krugom u sredini (sunce).⁵⁵ Također, PŠK „Baluni“ 17. i 18. kolovoza 1923. godine gostovao je u Zagrebu na proslavi 20-godišnjice postanka HAŠK-a te je vrlo poznatom zagrebačkom klubu darovana svilena klupska zastavica izrađena u obliku trokuta, na tamnomodroj svili s crvenim „balunom“ u sredini.

Iz preslike kolor-stranice plivačkih klubova Splitskog plivačkog podsaveza iz 1927. g. proizlazi da je „Jadranova“ zastava u obliku lepršavnog trokuta. U sredini je plavog trokuta crveni krug od kojega se prema rubovima radijalno izmjenično protežu tanki krakovi bijele boje. Nakon toga, zastava se usklađuje sa znakom.⁵⁶

54 U pitanju je očigledna omaška jer je, kako smo vidjeli, Pomorsko sportsko društvo „Baluni“ osnovano 23. rujna 1920.

55 Roje, nav. dj. 14.

56 U klupskoj monografiji „Svi Jadranovi ljudi : 1920.-2010. : 90 godina Jadrana“ autora Marija Garbera (Split: ŠD Jadran, 2010.) objavljena je zanimljiva fotografija nastala neposredno nakon Drugog svjetskog rata, a povodom prvomajskog sleta. Na njoj su jadranaši i jadranašice u dresu s petokrakom, ali pod tradicionalnom predratnom zastavom „Jadrana“.

KLUPSKI POZDRAV I HIMNA

Daljnji „Jadranovi“ simboli jesu klupski pozdrav i himna. Klupski pozdrav: *Alon čin, čin, alon, čin, čin, bum, bum, a, a*, nastao je u vrijeme dok se „Jadran“ nazivao „Baluni“. Pratio je „balunjere“ i jadranaše u pobjedama i u porazima.

Tijekom vremena izvorni je pozdrav malo izmijenjen što dokazuje i pjesma „Naš je Jadran šampion“ – djelo Zdenka Runjića, Eve Silas i Remija Kazinotija – koju je u vrijeme najvećih klupskih postignuća vaterpolista (prvaci Europe 1992. i 1993.) izveo Pero Panjković. Pjesma je „Jadranova“ himna, a počinje i završava s povijesnim klupskim pozdravom.

Alon čin, čin, alon, čin, čin, oe, oe, oe, oe

Nek zazvone Svetog Duje zvona
Nek se čuje njihov zvon
Cijelom svijetu neka kažu ona,
naš je Jadran šampion.

Nek zazvone Svetog Duje zvona
Nek se čuje njihov zvon
Cijelom svijetu neka kažu ona,
naš je Jadran šampion.

Iz uvale Baluni pročulo se davno
Jadranovo ime slavno
A danas u Zvončacu naša
Pjesma zvoni da se slave šampioni

Alon čin, čin, alon, čin, čin, oe, oe, oe, oe
Alon čin, čin, alon, čin, čin, oe, oe, oe, oe

Nek zazvone Svetog Duje zvona
Nek se čuje njihov zvon
Cijelom svijetu neka kažu ona,
naš je Jadran šampion.

Nek zazvone Svetog Duje zvona
Nek se čuje njihov zvon
Cijelom svijetu neka kažu ona,

naš je Jadran šampion.

Za pobjedu je spremna naša momčad mlada
Uvijek ponos Splita grada
Na Marjanu nek uvijek naš se barjak vije
Niko nama ravan nije

Alon čin, čin, alon, čin, čin, oe, oe, oe, oe
Alon čin, čin, alon, čin, čin, oe, oe, oe, oe

Nek zazvone Svetog Duje zvona
Nek se čuje njihov zvon
Cijelom svijetu neka kažu ona,
naš je Jadran šampion.
Nek zazvone Svetog Duje zvona
Nek se čuje njihov zvon
Cijelom svijetu neka kažu ona,
naš je Jadran šampion.

Nek zazvone Svetog Duje zvona
Nek se čuje njihov zvon
Cijelom svijetu neka kažu ona,
naš je Jadran šampion.

Alon čin, čin, alon, čin, čin, oe, oe, oe, oe

ZAKLJUČAK

„Jadranovi“ simboli nastali su daleke 1917. g., kada je grupa srednjoškola- ca stigla do uvale Baluni na zapadnom dijelu splitske luke i tamo uspostavila svoju faktičnu vlast. To je bio početak slavne *republike* „Baluni“.

Na njenim temeljima niknuo je prvi plivački klub u Splitu i Dalmaciji pod nazivom Pomorsko športsko društvo „Baluni“. Osnivačka skupština bila je 23. rujna 1920. g. u prostorijama Olimpijskog pododbora u Splitu, u Hrvatskom domu na adresi Tončićeva 1. Za predsjednika je izabran Frano Aljinović, a među osnivačima je bio i Fabjan Kaliterna, „otac splitskog športa“. Prva promjena naziva kluba bila je 21. rujna 1923. g. kada je klub nazvan Jugoslaven- ski športski klub „Baluni“. Zatim je uslijedila druga promjena naziva na način da je naziv Jugoslaven- ski športski klub „Baluni“ sredinom 1924. g. promije- njen u naziv Jugoslaven- ski športski klub „Jadran“. Vrlo je važno istaknuti da je 20. rujna 1939. g. naziv Jugoslaven- ski športski klub „Jadran“ zamijenjen, pod predsjedanjem dr. Josipa Čulića, u novi naziv Hrvatski plivački klub „Ja- dran“. U to vrijeme, „Jadran“ je, s prefiksom „hrvatski“ u nazivu kluba bio prvi sportski klub u Splitu, te jedan od prvih u Dalmaciji. Naime, „Hajduk“ je od 9. lipnja 1940. godine nosio naziv Hrvatski športski klub „Hajduk“, „Labud“ se od 15. siječnja 1939. godine zvao Yachting club „Labud“, a „Gusar“ je i nadalje bio Jugoslaven- ski pomorski sportski klub „Gusar“.

Nakon Drugog svjetskog rata Hrvatski plivački klub „Jadran“ obnavlja djelatnosti krajem siječnja 1945. g. i pod tim imenom djeluje do 10. listopada iste godine. Tada se osniva Fiskulturno društvo „Jadran“ koje, osim sekcije za plivanje, vaterpolo i skokove za vodu, ima još sedam sekcija. Nakon godinu dana (23. prosinca 1946. g.) Društvo prelazi u sastav Fiskulturnog društva „Hajduk“ u kojem djeluje tri godine. Konačno, krajem 1949. g. osnovan je samostalni Plivački klub „Jadran“ u čijem sastavu stalno djeluju plivači, vater- polisti te povremeno skakači u vodu. Nakon toga, nazivi Društva su: Sport- sko društvo „Jadran“ (1972.), Sportsko društvo „Jadran – Koteks“ (1987.), te Športsko društvo „Jadran“ (1992. do danas).

Znak je drugi po važnosti simbol „Jadrana“. „Baluni“ su za znak izabrali trokut s crvenim krugom u sredini. Najveća vrijednost „Jadranovog“ znaka sa- stoji se u tome što u sebi, tijekom duge povijesti nikada nije sadržavao ideološ- ka obilježja vremena u kojem je djelovao. U tom pogledu, „Jadran“ je doslje- dan, vjerodostojan, poseban i različit od drugih sportskih kolektiva u Splitu.

Treći „Jadranov“ simbol jest zastava. Izvorna zastava „Baluna“ bila je plave boje (boje mora) s crvenim krugom u sredini (sunce), a danas je istog oblika i boje kao i znak.

Daljnji „Jadranovi“ simboli jesu klupski pozdrav i himna. Klupski pozdrav: *Alon čin, čin, alon, čin, čin, bum, bum, a, a*, nastao je također u vrijeme *republike* „Baluni“, a danas glasi: *Alon čin, čin, alon, čin, čin, oe, oe, oe, oe*. Himna „Naš je Jadran šampion“ djelo je Zdenka Runjića, Eve Silas i Remija Kazinotija.

Utvrđiti autore „Jadranovih“ simbola nemoguće je jer su svi simboli, kako smo vidjeli, nastali spontano i s velikom ljubavlju prije stotinjak godina. Znak, zastava i klupski pozdrav nastali su za vrijeme „Baluna“, dok su naziv i himna nastali za vrijeme „Jadrana“. Sva obilježja ostala su i do danas u upotrebi. Na taj su način postala sportska i kulturna baština grada Splita i Republike Hrvatske. U konačnici, „Jadranovi“ simboli predstavljaju njegovo intelektualno vlasništvo koje treba pravno zaštititi. Cilj je spriječiti netransparentnu komercijalizaciju pojedinih simbola radi očuvanja vrijednosti „Jadrana“.

JADRAN SPLIT SPORTING CLUB INSIGNIA – CULTURAL HERITAGE OF SPLIT
AND THE REPUBLIC OF CROATIA

Summary

In Croatia, at present, there is a very small number of natural and even juridical persons who are more than one hundred years old. Among legal entities, it is the sports association *Jadran Split*. The association was founded on September 23, 1920 under the name Maritime Sports Association *Baluni*. It changed its name several times in history. After extensive research, the authors have found that the first name change occurred in 1923 and not in 1924 as has been so far reported in a number of sources. On September 21, 1923, the club changed its name into the Yugoslav Sports Club *Baluni*. Then, soon, another change of name occurred: since 1924 the club had been known as the Yugoslav Sports Club *Jadran*. The third change of the name is viewed as significant since, so far, it has been insufficiently researched and highlighted in publications. After the establishment of the Banovina of Croatia – an autonomous province within the Kingdom of Yugoslavia at the end of August 1939, another change of the name occurred. Since September 20, 1939 and under the chairmanship of Josip Čulić, the club had been known as the *Croatian Swimming Club Jadran*. At that time, *Jadran* was the first sports club in both Split and Dalmatia with the prefix Croatian in its name. The greatest value of the club insignia lies in the fact that in its long history they have never contained the ideological features of the specific period. In this respect, *Jadran* stands out from other clubs in Split. The third club symbol is the flag. The original *Baluni* flag was blue (the color of the sea) with a red circle in the middle (the sun), and today it is the same shape and color as the sign. Other significant club symbols are the greeting and the anthem. The original club greeting was *Alon čin, čin, alon, čin, čin, bum, bum, a, a*. Since the *Baluni* days it has been slightly modified and at present it is *Alon čin, čin alon, čin, čin, oe, oe, oe, oe*. The anthem *Naš Jadran je šampion (Our Jadran is a champion)* was composed by Zdenko Runjić, Eva Silas and Remi Kazinoti at the time of the greatest successes of water polo players who became European champions in 1992. It was the first European title of a Croatian club in the internationally recognized Republic of Croatia.

Keywords: Baluni, Jadran, symbols